

Pregled knjige „KRIZA U HRVATSKOJ“

Željko Rohatinski
www.macropuls.hr

Željko Rohatinski autor je kojega valja čitati i između redaka. Provokativno poglavlje bez teksta „Slike same govore“ zorno sažima posljedice izostanka proaktivnoga djelovanja i pokazuje tragediju hrvatske ekonomije – ne zbog nedostatka znanja za provođenje promjena, nego daleko više zbog izostanka volje, konsenzusa i hrabrosti da se promjene poduzmu.

prof. dr. sc. Marijana Ivanov

Rohatinski krizu secira ne samo iz motrišta makroekonomskih pokazatelja i monetarne politike nego ukazuje na njezin poguban utjecaj na živote ljudi koji su cijenu krize platili gubitkom radnih mjesta, imovine, plaća i dohodaka, obrazovanja i životnih perspektiva.

prof. dr. sc. Drago Jakovčević

Rohatinski je svojim iskustvom i znanjem više nego pozvan pisati o kompleksnom fenomenu krize u Hrvatskoj nudeći pritom forenzičku analizu njezinih suštinskih razloga i stvarnih posljedica. Aktualne dneвноekonomske teme autor prikazuje na iznimno stručan način koji ekonomistima pruža dodatne izazove, a ekonomski manje obrazovanom čitatelju niz korisnih informacija.

dr. sc. Ante Žigman

Profesionalno djelovanje Željka Rohatinskog već desetljećima obilježava vrlo nekonvencionalan i hrabar pristup rješavanju složenih ekonomskih problema. Ova knjiga nastavak je takvoga načina razmišljanja i predstavlja sjajnu podlogu za raspravu o stvaranju ekonomskih preduvjeta za Hrvatsku u kakvoj bismo željeli (ostati) živjeti.

dr. sc. Mirna Dumičić

Deset godina od početka svjetske financijske krize hrvatska ekonomija i društvo još se uvijek suočavaju s njezinim, izravnim i neizravnim, posljedicama. U materijalnom, financijskom, socijalnom, demografskom, ali i idejnom smislu. Duže i radikalnije od mnogih drugih zemalja. Uzrok tome prvenstveno leži u immanentnim neracionalnostima i tromostima sustava pri kojima (uvažavajući sve objektivne razloge i ograničenja) hrvatska politika u najširem smislu te riječi permanentno nailazi na ozbiljne poteškoće u funkcionalnom artikuliran-

ju različitih interesa ključnih socijalnih i ekonomskih struktura društva („nacionalnih interesa u globaliziranom svijetu“) i njihovu oblikovanju u konzistentnu ekonomsku politiku. Otuda konkretna politika koja se vodila i prije i nakon izbijanja krize nije mogla efikasno usmjeravati zemlju k rješavanju razvojnih problema, već je i ona sama bila dio tih problema.

Njezin najveći krimen u pretkriznom razdoblju bilo je iniciranje, održavanje i toleriranje visokoga dvojnog deficita (platnobilančnog i fiskalnog) koji je rezultirao brzim akumuliranjem vanjskog i javnog duga, što je cijeli ekonomski razvoj zemlje stavilo u putanju dugoročne neodrživosti. S visokom ranjivošću prema oscilacijama na financijskim tržištima i visokim troškovima servisiranja duga. Neposredno prenošenje svjetske financijske krize na Hrvatsku, dakle eksterni šok kao kombinacija zaustavljanja priljeva inozemnog kapitala i naglog pada inozemne potražnje za robama i uslugama predstavljao je u takvim uvjetima samo „okidač“ urušavanja cjeline prethodnog modela hrvatske ekonomije. Bilo je to drastično upozorenje nužnosti radikalnih promjena ključnih mehanizama, relacija i parametara funkcioniranja ekonomije i društva u cjelini. Kako, međutim, do toga nije došlo u dovoljnoj mjeri, zemlja je tijekom narednih godina sve dublje tonula u ekonomsku i socijalnu krizu.

Takvu opću sliku suštinski još ne mijenja niti početak oživljavanja privredne aktivnosti od 2015. godine kojim je ona, primarno zahvaljujući turizmu i doznakama iz inozemstva, do 2018. vraćena na pretkriznu razinu uz istodobno otklanjanje dvojnog deficita. Niska razina zaposlenosti i investicija, depopulacija i socijalno raslojavanje i dalje ograničavajuće djeluju na formiranje dovoljno snažnih impulsa održivoga ekonomskog rasta i razvoja kojim bi Hrvatska preokrenula tendenciju svoga relativnog zaostajanja za razvojem drugih usporedivih zemalja.

S obzirom na to, ključno aktualno pitanje jest kako produktivno povećati zaposlenost i proizvodne kapacitete nacionalne ekonomije, odnosno njezinu ukupnu konkurentnost u uvjetima fiskalnih ograničenja i još uvijek relativno skupog financiranja. Za to su, naravno, potrebne često spominjane strukturne reforme u području javne uprave, tržišta rada, obrazovnog, zdravstvenog i mirovinskog sustava, tehnološkog razvoja i slično, ali one same nisu dovoljne, posebno ako se ima na umu da su tijekom ovog desetljeća recesije hrvatska poduzeća financijski devastirana, a socijalna struktura društva pauperizirana. Zato je nužno da strukturne reforme budu praćene i podržane konzistentnom proaktivnom ekonomskom politikom. Ona treba biti kombinacija razumno restriktivne fiskalne politike s naglaskom na promjene u strukturi fiskalnih rashoda u funkciji podrške investiranju i otvaranju novih radnih mjesta te razumno ekspanzivne monetarne politike koja će omogućiti i osnažiti takvo djelovanje fiskalne politike. Tome u funkciji treba biti i odgovarajuća politika dohodaka.

Parcijalno inicirani pokušaji uspostavljanja takve kombinacije ekonomskih politika učinjeni su tijekom 2010. i 2011. godine, ali oko njih nije tada postojao istinski konsenzus između glavnih ekonomskih i političkih aktera, pa su i njihovi rezultati bili daleko manji od potrebnih i objektivno mogućih. Još jednom se pokazalo

da naš suštinski problem nije toliko u sferi znanja koliko u sferi društvene odgovornosti i hrabrosti preuzimanja rizika. Upravo su to elementi po kojima bi se naša budućnost morala razlikovati od naše prošlosti i sadašnjosti.

To je osnovna tema ove knjige čiju okosnicu (poglavlja od 1 do 12) čine tekstovi nastali u razdoblju od rujna 2017. do studenog 2018. godine. Njihovim povezivanjem u tematske cjeline pripravljena je knjiga koja se bavi makro i mikroekonomskom analizom privrednih kretanja u kriznom razdoblju, okvirima djelovanja fiskalne i monetarne politike, politikom cijena, sličnostima i razlikama između Hrvatske i EU, konceptijskim pitanjima usmjeravanja privrednog razvoja te implikacijama krize na preispitivanje pojedinih aspekata ekonomskih politika. Ti bi fragmenti u zbiru trebali oslikati svu kompleksnost krize u Hrvatskoj i, još važnije, naš odnos prema njoj promatran u širem sadržajnom, vremenskom i idejnom kontekstu. Uz to, knjiga sadrži i tri intervjua (poglavlja od 13 do 15), koji na drugačiji, možda jednostavniji način, objašnjavaju većinu tema obrađenih u prethodnim poglavljima.

Naime – kao što to uvijek biva – kriza će jednom proći, pa će ove fragmentarne slike (izvučene iz šireg konteksta) postati tek marginalni spomen, negativna epizoda, kratkoročna anomalija ili silazna faza dugoročnih (nadajmo se – pozitivnih) tendencija razvoja hrvatske ekonomije i društva. Nešto, ne ugodno, ali lako objašnjivo i dugoročno zapravo zanemarivo. Međutim, **ta kriza nije nimalo zanemariva iz aspekta života ljudi koji su platili njezinu cijenu gubitkom radnih mjesta, imovine, dohodaka, neiskorištenog obrazovanja, a često i životnih perspektiva.** Nije zanemariva ni za odgovornost političkih struktura i institucija koje upravljaju zemljom, a sigurno ne za kredibilitet profesionalnih ekonomista koji su trebali znati što se zbiva i kako na to reagirati. Umjesto da se priklanjaju ideološkim šablonama i „skrivaju“ iza proklamacija o dobrim rezultatima u dugom roku. Za njih još uvijek vrijedi poznata konstatacija J. M. Keynesa: **„Taj dugi rok pogrešan je izlaz u trenutačnoj situaciji. Na dugi rok svi smo mi mrtvi. Ekonomisti si zadaju prejednostavne zadatke; kakva korist od zadataka ako nam u burnim vremenima samo mogu reći da će mnogo vremena nakon oluje more opet biti mirno.“** (Krugman 2014).

U knjizi se detaljnije razmatra pet područja.

I. Makroekonomska kretanja – desetljeće krize

Prvo od njih posvećeno je analizi **makroekonomskih kretanja** u razdoblju od izbijanja svjetske ekonomske krize do danas. Uz detaljnu deskriptivnu i grafičku analizu najvažnijih makroekonomskih pokazatelja, realno se sagledavaju **moćnosti i ograničenja ekonomskog rasta i razvoja u budućnosti.** Analiza pokazuje da **pozitivna makroekonomska kretanja u recentnom razdoblju** još uvijek nisu dostatna za **značajnije ublažavanje financijskih, tehnoloških, socijalnih i demografskih problema** koji su eskalirali u razdoblju recesije, posebno kada su u pitanju područja zapošljavanja i socijalne sigurnosti.

U sklopu prvog dijela knjige detaljno je obrađeno i **stanje u hrvatskim poduzećima.** Naime, desetljeće recesije i sporog oporavka razotkri-

lo je i efektuiralo njihove **suštinske financijske probleme**. Geneza tih problema formirana je u pretkriznom razdoblju rapidnim rastom zaduženosti sektora poduzeća poticanim obiljem ponude kredita na domaćem financijskom tržištu financiranih od strane inozemnih banaka i njihovih „banaka-kćeri“, koje je završetkom rata postalo atraktivno za inozemne kreditore. Pokazalo se da su **mikroekonomske posljedice „desetljeća preživljavanja“** ekonomske krize u financijskom i radnom pogledu **poslovanja poduzeća još izraženije nego što to proizlazi iz korespondentnih makroekonomskih pokazatelja**. S obzirom na to, promišljanje daljnjeg razvoja hrvatske ekonomije nužno mora simultano sadržavati i njegov mikroekonomski aspekt.

II. Ekonomske politike tijekom i nakon krize – dosezi i mogućnosti

Drugi dio knjige obrađuje domaću **fiskalnu i monetarnu politiku**, s posebnim osvrtom na njihov mogući **doprinos domaćem gospodarskom rastu**.

Na temelju analize kratkoročnih, ali i dugoročnih kretanja domaćih **fiskalnih pokazatelja** pokazuje se da je - čak i kada se uzmu u obzir slučajevi porezne evazije te neracionalnosti u potrošnji uvjetovane socijalnim, političkim i drugim razlozima – očito da je **postojeći fiskalni sustav** (i njime determinirana fiskalna politika) u Hrvatskoj **izrazito nefleksibilan**, posebno u relativno stacionarnim uvjetima. No, na pitanje **kako ostvariti takav rast** u postojećim uvjetima i **koja u tome može biti uloga fiskalne politike** (države) nema jednostavnog, a posebno ne jedinstvenog odgovora.

Analiza **monetarne politike** započinje osvrtom na monetarnu politike eurozone, a nastavlja se njenom usporedbom s domaćom monetarnom politikom. Imajući na umu **postojeći stupanj relativne (ne)razvijenosti zemlje koji implicira potrebu bržeg ekonomskog rasta i povećanja konkurentnosti**, ne samo u okvirima zajedničkog tržišta EU već i globalnog svjetskog tržišta, a što je prije svega vezano s izvozno orijentiranim investicijama i otvaranjem tome korespondentnih radnih mjesta, postavlja se **pitanje nisu li dosadašnji monetarni mehanizmi postali previše inertni da bi osiguravali likvidnost dostatnu za ostvarivanje takvih razvojnih preferencija**. U tom kontekstu nameće se zaključak da je trenutno zanemarena jedna u financijskoj sferi vrlo bitna komponenta – **distribucija povećanog rizika pri poticanju povećanja investicijske aktivnosti** te da je nezaobilazna **aktivna uloga države u kreiranju i usmjeravanju domaćeg i ukupno raspoloživog financijskog potencijala** za takva ulaganja, pa time i u **snošenju odgovarajućeg dijela rizika** proizašlog iz njenog intervencionizma.

III. Hrvatska i EU - relativni odnosi i njihova perspektiva

U trećem dijelu knjige predstavljena je posebna **analiza stanja u Europskoj uniji iz perspektive domaće ekonomije** te su iznesena viđenja o **odnosu Hrvatske i EU**. Naime, **odnosi, kretanja i dileme unutar euro zone imali su i imat će bitan utjecaj na profiliranje modaliteta i tendencija u poslovanju bankarskog sustava u Hrvatskoj** te njegove implikacije na razvoj ukupne ekonomske situacije u zemlji.

Euro zona se već više od desetljeća suočava s dubokim razvojnim i strukturnim problemima. Ne samo zbog politički uvjetovane „**konstrukcijske greške**“ u formiranju monetarne unije bez fiskalne unije i s marginalnim zajedničkim proračunom, već i zbog akutnih problema na relaciji „**stare članice**“ i „**periferne zemlje**“, kako u euro zoni tako i u cijeloj EU. Naime, zbog značajnih **razlika u razvijenosti i efikasnosti gospodarstava** tih zemalja te njihove različite političke težine, „periferne zemlje“ imaju mali utjecaj na vođenje monetarne i tečajne politike, dok im stroga primjena Maastrichtskih kriterija (ponekad i stroža nego kod „starih članica“) ograničava i provođenje aktivne fiskalne politike. Zato su njihove ekonomije **znatno ranjivije na eksterne šokove i sporije se oporavljaju** od njih. Situaciju dodatno otežava činjenica da je nečlanicama euro zone praktički onemogućeno autonomno korištenje nekih od njenih monetarnih instrumenata (npr. operacije na otvorenom tržištu – monetizacija dijela javnog duga). S plitkim lokalnim financijskim tržištem i još uvijek umrtvljenim tržištem nekretnina **te su ekonomije vrlo ovisne o inozemnim izvorima sredstava** gdje su izložene višim premijama za rizik i, otuda, višim kamatnim stopama. To iscrpljuje njihov ionako ograničen vlastiti financijski potencijal i **umanjuje njihovu konkurentnost** u odnosu na ekonomske entitete iz „starih članica“. Posljedica toga je i **asimetričnost u kretanju roba i kapitala** koja rezultira **suštinskom divergencijom, umjesto konvergencijom, u ekonomskom razvoju „perifernih zemalja“ u odnosu na „stare članice“ euro zone i EU.** Uslijed toga **jačaju i demografski problemi u tim zemljama.**

Rasprava o tome nije niti će biti laka, jer su i **suprotstavljeni interesi pojedinih zemalja te ekonomskih i političkih entiteta unutar njih bitno različiti.** Ipak, ta je rasprava nužna i u Hrvatskoj, jer **suštinsko pitanje nije kada će Hrvatska ući u euro zonu, već u kakvu euro zonu želi ući i s kojim performansama.**

IV. Konceptualna promišljanja o rješenjima domaćih ekonomskih problema

U četvrtom poglavlju prezentirana su **konceptualna promišljanja o rješenjima domaćih ekonomskih problema**, pri čemu je fokus stavljen na **vlastite kapacitete** u rješavanju tih problema, **potencijal državnih intervencija** u poticanju ekonomske aktivnosti i rješavanju kriznih situacija te **definiranje razvojnih prioriteta i jasnih dugoročnih ciljeva.**

S obzirom na aktualne probleme u EU, **očekivanja da će u neposredno nadolazećem razdoblju sinergija zajedničkog tržišta predstavljati snažnu „lokomotivu“ ekonomskog razvoja Hrvatske nisu realna.** Isto tako, **nije dovoljno ni ostvarivanje dinamike ekonomskog rasta hrvatskog gospodarstva na razini prosječnog**, imajući na umu nizak postojeći stupanj naše razvijenosti (za 40% manji od prosjeka EU). Iz tog razloga brži rast i razvoj hrvatske ekonomije podrazumijeva **koncipiranje i provođenje vlastite politike usmjeravanja, podrške i financiranja investicijske aktivnosti u zemlji**, kako bi se temeljem toga uspješnije koristili i mehanizmi kohezije na zajedničkom tržištu, a ne tek slijedile njegove selektivne intencije.

Posebno se osvrće na **ulogu države u rješavanju ekonomskih**

problema. Naime, Hrvatska treba mnogo intenzivnije koristiti dobro poznat arsenal poticajnih mjera razvojne ekonomske politike (uključujući monetarnu politiku) u sferi stvaranja, proizvodnje i plasmana konkurentnih proizvoda do punih okvira **koje dopuštaju kriteriji konvergencije i postojeća praksa njihove primjene u drugim zemljama EU**, kao i **odgovarajuću poslovnu politiku u poduzećima u pretežnom vlasništvu države**. Pri tome treba **izbjegavati svaki oblik populizma** te inzistirati na **transparentnosti djelovanja** kako bi se smanjio klijentelizam i reprodukcija, kako neki kažu, „ortačkog kapitalizma“. Jednako tako nužan je **racionalan pristup i u sferi potencijalne privatizacije dijela državnih poduzeća** koji se zagovara s (vrlo problematičnim) obrazloženjem kako je privatno vlasništvo uvijek i svuda efikasnije od državnog. Naprotiv, treba težiti **sinergijskim efektima partnerstva privatnog i javnog sektora u mješovitoj ekonomiji**. Kako u pogledu tekućeg poslovanja, tako još više u pogledu investicija i zapošljavanja.

V. Intervjui – o istim temama na drugačiji način

Knjigu zaokružuje peto poglavlje u kojem su prikazana tri intervjua objavljena u razdoblju od kraja 2015. do kraja 2017. koji obrađuju teme iz prethodnih poglavlja na jedan drugačiji način te koji dodatno oslikavaju događaje koji su obilježili proteklo desetljeće u hrvatskoj ekonomiji.

Zagreb, 29.05.2019
Broj 12

Željko Rohatinski
www.macropuls.hr

MACROPULS
